

Розвиток ціннісного компонента інформаційної культури майбутніх учителів історії

Тетяна БАБЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Проблема духовності особистості, її ціннісних орієнтирів є однією з вічних. Актуальною вважають її і сьогодні, в умовах становлення інформаційного суспільства. Визначальними рисами такого суспільства є стрімке збільшення обсягів інформації, знань, формування глобальних комунікаційних мереж, поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах суспільного життя. Інформатизація суспільства впливає на світогляд, мислення та систему цінностей особистості. Суспільство потребує широкоосвіченої особистості, здатної до роботи з інформацією, використання її у вирішенні різноманітних завдань і, передусім, у досягненні цілей, які безпосередньо корелювалися б із такими ціннісними поняттями, як суспільне добро і благо.

У таких умовах зростають вимоги до рівня професіоналізму, інформаційної культури і компетентності майбутніх учителів, оскільки саме від педагога залежить формування особистості учня як члена інформаційного суспільства. Сьогодні не достатньо надати молоді певний запас знань, умінь та навичок, потрібно формувати певну систему цінностей, завдяки якій знання та вміння вона використовуватиме на благо країни і світу. Тому одним із пріоритетних завдань освітнього процесу вищого педагогічного навчального закладу є формування аксіосфери майбутнього вчителя.

Методологічні засади розуміння сутності інформаційної культури висвітлено у працях Л. Вінарика, Г. Вишпинської, Г. Воробйова, М. Вохрищевої, А. Гречіхіна, Н. Гендіної, А. Гуржія, М. Жалдака, Н. Морзе, А. Ракітова, Ю. Рамського, Б. Семеновкер, Є. Семеняка та ін.

Проблему цінностей і ціннісних орієнтацій у філософсько-аксіологічному аспекті досліджували І. Зязюн, М. Каган, Ю. Соколовський, В. Ядов. Психологічні аспекти духовних цінностей і культури розглядалися в дослідженнях В. Анненкова, І. Беха, М. Боришевського, С. Гончаренка, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Н. Ничкало, О. Сухомлинської та інших дослідників.

Для того, щоб оцінити рівень формування цінностей інформаційної культури майбутніх учителів історії в умовах традиційної системи професійної освіти та уточнити теоретичні положення дослідження, серед студентів V курсу факультету історії та права Кіровоградського (Центральноукраїнського) державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка провели **опитування**.

Аналіз та узагальнення його результатів виявили таке: інформаційну діяльність визнано особистісно і професійно значущою серед 5% респондентів, значущою – 27%, середньо значущою – 61%, малозначущою – 7%, абсолютно незначущою – немає. Це опосередковано засвідчило в основному середній рівень професійно-інформаційної спрямованості молодих учителів. Заслуговує на увагу те, що оптимальний рівень спрямованості можна визначити лише у 5% опитаних, а початковий рівень засвідчили 7%. Такі самі висновки зробили, порівнюючи дані опитування стосовно професійно-інформаційного самовизначення та інформаційної активності.

Наголосимо, що лише 11% респондентів змогли визначити три–чотири цінності інформаційної культури, 45% визначили педагогічні цінності, ще 45% опитаних вважають, що цінностями інформаційної культури є загальнолюдські цінності. Цінності інформаційної культури називають матеріальними цінностями 8% (вартість техніки), що засвідчує елементарний рівень сформованості ціннісного компонента інформаційної культури у майбутніх вчителів.

Водночас особистісно значущими цінності інформаційної культури визнали лише 9% опитаних, 47% вважають особистісно значущими цінності професійної культури, 40% – тільки загальнолюдські цінності. Це вказує на середній рівень сформованості ціннісних орієнтацій інформаційної культури у майбутніх вчителів.

Такий висновок підтвердили результати відповідей на запитання щодо мотивів та мети інформаційно-професійної діяльності. Лише 35% респондентів визначили, що інформаційна діяльність тісно

пов'язана із професійним зростанням і є особистісно значущою. Мету професійної діяльності з інформаційною діяльністю повністю пов'язують 11% респондентів, частково – 55%, повністю не пов'язують – 7%.

Особисті потреби в інформаційній комунікації оцінили як украй необхідні – 9% опитаних майбутніх учителів-респондентів, значущі – 31%, не визначилися щодо ступеня значущості – 46%, малозначущі – 12%, абсолютно не значущі – 2%.

Отже, аналіз практики професійної підготовки майбутніх вчителів історії показує, що, не зважаючи на значну потребу студентів у розвитку цінностей інформаційної культури та готовності до їх саморозвитку, цілеспрямовано такий процес не організують, інтеграція змісту дисциплін професійної підготовки до їх формування є недостатньою.

Тому **мета статті** – визначити цінності інформаційної культури майбутнього вчителя історії, обґрунтувати умови та фактори їх формування під час професійної підготовки.

Питання цінностей є предметом досліджень філософів, педагогів, психологів, істориків, соціологів, юристів. Але до сьогодні відсутнє єдине уявлення про сутність поняття «*цінність*». Сучасні дослідники використовують це поняття, зазвичай, у двох значеннях:

- те, що людина особливо цінує в житті чи діяльності, і тому є одним із джерел мотивації поведінки;
- те, що розглядають еталоном належного (високі цінності, загальнолюдські цінності) і тому регулюють поведінку.

У нашому дослідженні розглядаємо цінності як важливий компонент інформаційної культури майбутнього вчителя. Оскільки інформаційна культура майбутніх учителів історії є складовою їхньої загальної та професійної культури, можемо стверджувати, що вона є особистісним утворенням, яке не лише визначає їхню інформаційну компетентність, а й містить інструментарій регулювання поведінки й діяльності майбутнього вчителя на засадах ціннісних орієнтацій.

Враховуємо думку С. Вершловського, що професійна діяльність вчителя (в тому числі – інформаційна) має свою специфіку. З одного боку, це обумовлено особливістю об'єкта і засобів педагогічної діяльності [4, с. 13–15], із другого – закріпленими у професійній культурі ціннісними установками, нормами, мотивами та традиціями, що визначають зміст і спрямованість цієї діяльності. Тому зміст ціннісного ядра інформаційної культури майбутніх вчителів історії варто обґрунтовувати зважаючи на зміст провідної діяльності (професійна, інформаційна) та цінностей професійної культури вчителів.

Поділяємо погляди на сутність цінностей у педагогічній культурології (С. Анісімов, А. Арнольдов, А. Здравомислов, В. Тугаринов та ін.), де цінності розуміють як якісні характеристики певної культури, що висвітлюють систему значень, смислів та

пріоритетів, характерних для певної культури чи цивілізації, уособлюють змістові характеристики духовного життя людини і суспільства.

На думку згаданих науковців, цінності є результатом активної діяльності суб'єкта, їхню сутність людина пізнає й усвідомлює лише під час суспільної діяльності, коли виявляється позитивна значущість певних об'єктів. Як зазначають науковці, система індивідуальних цінностей є результатом інтеріоризації особистістю цінностей суспільства, на їхній основі у людини формуються ціннісні орієнтації як певні світоглядні регулятиви поведінки і діяльності. Як вважає С. Гончаренко, ціннісні орієнтації – вибірково, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються під час соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій [2, с. 357].

Основу цінностей професійної культури вчителя, як зазначає І. Ісаєв, становлять педагогічні цінності – сукупність ідей, принципів, правил, норм, що регламентують педагогічну діяльність і педагогічне спілкування [3, с. 13].

Отже, цінності будемо розуміти як значущий для певної особистості матеріальний або духовний об'єкт, що викликає ціннісне ставлення до нього, а ціннісні орієнтації майбутнього вчителя – це відносно стійка спрямованість потреби особистості на певні цінності.

Врахування результатів наукових досліджень Г. Вишпинської, М. Жалдака, Н. Морзе, І. Смирнкової та власні практичні дослідження дають змогу виокремити *провідні цінності*, притаманні інформаційній культурі майбутніх учителів історії, а саме: цінність особистості суб'єкта інформації, творчості, спілкування, знання, істини, діалогу; цінність авторської думки, інтелектуальної власності, цінність інформаційної безпеки, толерантність, плюралізм думок, демократизм, громадянська позиція, відповідальність, цінність джерел інформації, а також, власне, сама інформація. На основі системи виокремлених цінностей визначають ціннісне толерантне ставлення до історичної інформації, суб'єктів і явищ в інформаційному і навчальному середовищі, позиції інших людей; потребу в постійному оновленні знань про можливість застосування інформації та інформаційних технологій у професійному та загальнокультурному середовищі; повагу до інтелектуальної власності інших суб'єктів, коректне використання інформації; відповідальність за результати інформаційної діяльності, потребу у створенні нових дидактичних інформаційних продуктів; прагнення до творчого використання інформації з опертям на інформаційно-комунікаційні технології; розуміння інформаційної компетентності як однієї з провідних професійних цінностей; свідоме й постійне дотримання культури спілкування й поведінки під час інформаційної взаємодії на різних рівнях.

Формування інформаційної культури майбутніх вчителів історії значною мірою залежить від наявності провідних умов та факторів забезпечення цього процесу. Фактор ми розуміємо як умову, руйнівну силу, причину певного явища, предмета.

На наш погляд, найбільший вплив на формування цінностей інформаційної культури майбутніх вчителів історії спричиняють такі **фактори**:

1. Соціокультурне середовище ВНЗ та професійна й молодіжна субкультури, насичені цінностями, нормами й традиціями інформаційної культури.

2. Стан технічного забезпечення освітнього процесу (комп'ютерна база, відкритий доступ до мережі Інтернет тощо).

3. Рівень професійної підготовки науково-педагогічних працівників, залучених до професійної підготовки майбутніх вчителів (їхня готовність і спрямованість до формування інформаційної культури, використання ІКТ у практиці викладацької діяльності тощо).

4. Відповідність змісту фахових, психолого-педагогічних та загальноосвітніх курсів, а також програм з виробничої практики меті й завданням формування цінностей інформаційної культури майбутніх учителів історії.

Здійснений теоретичний аналіз змісту інформаційної культури майбутніх учителів історії та вимог до їхньої професійної та інформаційної діяльності дає змогу виокремити такі педагогічні **умови** ефективного формування досліджуваного утворення:

- інформатизація навчально-виховного та соціокультурного середовища у ВНЗ;
- активне запровадження ІКТ у практику професійної підготовки та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів історії;
- організація інформаційної комунікації у соціокультурному середовищі на засадах цінностей інформаційної культури майбутніх учителів історії;
- організація спеціальної підготовки науково-педагогічних кадрів для управління процесом формування інформаційної культури майбутніх учителів історії.

Розглянемо сутність означених педагогічних умов.

На формування і розвиток особистості найбільше впливає середовище, в якому вона живе, навчається, працює. Тому сьогодні для педагогічного ВНЗ актуальною проблемою є створення такого інформаційно-комунікаційного освітньо-наукового середовища, яке відповідає потребам інформаційного суспільства, сучасному стану розвитку науки і техніки, світовим освітнім стандартам і сприяє формуванню цінностей інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу. Йдеться, насамперед, про створення професійно-орієнтованого інформаційного середовища, яке охоплює сукупність інформаційних ресурсів (фонди документів, інформаційних видань, традиційні та електронні бібліотечні фонди та каталоги, Інтернет-видання),

комп'ютерну техніку, засоби доступу до національних і світових інформаційних джерел за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що відповідають зазначеним умовам, є система управління навчальним контентом Moodle, гіпертекстове середовище ВікіВікі. Система Moodle надає можливість організувати повноцінний навчальний процес на основі засобів навчання, системи контролю й оцінювання навчальної діяльності студентів, а також інших необхідних складових системи підтримки навчального процесу. Викладачі можуть широко використовувати Moodle для складання дистанційних курсів, завантаження файлів і створення уроків, ведення форумів та чатів, проведення тестування та іспитів, швидкої і зручної зміни навчальних матеріалів, для встановлення терміну виконання завдань тощо. Використання у навчальному процесі системи Moodle сприяє, на нашу думку, розвитку відповідальності за наслідки своєї інформаційної діяльності, формуванню досвіду етичної поведінки в інформаційному середовищі, ціннісному ставленню до суб'єктів комунікації та одержаної інформації.

ВікіВікі – це гіпертекстове середовище, використання якого у навчальному процесі дає можливість переглядати текстові сторінки, користуватися гіперпосиланнями, завантажувати розміщені на сайті файли тощо. Середовище ВікіВікі має переваги над іншими веб-ресурсами, а саме: всі сторінки таких порталів доступні для редагування, є можливість правити текст, створювати нові сторінки, завантажувати нові файли, залишати коментарі. Повна свобода редагування сторінок вікі-сайтів викликає певні побоювання, адже зміни можна внести з різною метою, і можливі випадки, коли хтось навмисно псує розміщену інформацію (так званий «вікі-вандалізм»). Зазначимо, що серед наших студентів також було зафіксовано акти вандалізму. Цей факт пояснюємо тим, що робота з Вікі-КДПУ сприяє формуванню нової культури вільного доступу, обміну даними і спільної участі й інформаційної культури загалом [1, с. 7].

Враховуємо думку Т. Проценко, що бібліотека як соціальний інститут, інформаційний, культурний, освітній осередок виконує особливу роль у збереженні культурних цінностей, формуванні інтелектуального потенціалу нації та специфічними засобами забезпечує відкритий доступ до них усім громадянам суспільства [5, с. 36]. Оскільки бібліотека є органічною частиною інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу, вона має значний вплив на становлення цінностей інформаційної культури майбутнього вчителя історії. До ресурсів, які допомагають задовольняти інформаційні, науково-дослідні, освітні та культурні потреби студентів, належать бібліотечні фонди, інші документи в інформаційних системах, комп'ютери, програмні засоби, машиночитані джерела інформації. Водночас під'єднання до міжнародних

комп'ютерних мереж збагачує їх ще й світовими інформаційними ресурсами.

На нашу думку, особливу увагу мають приділяти закріпленню цінностей інформаційної культур. Для того, щоб цінність стала властивістю особистості, потрібно не лише осмислити її сутність, а й постійно, варіативно реалізовувати в діяльності та поведінці. Повернення до цінностей інформаційної культури в різних життєвих і професійних ситуаціях дає змогу простимулювати її здатність актуалізуватися в сформованих соціокультурних умовах. Вважаємо, що реалізація зазначеної умови пов'язана з інформаційно-дидактичним забезпеченням вивчення базових курсів історії та суспільних наук, а також *забезпечення студентів використанням ІКТ з метою:*

– використання офісних програм для поточної навчальної роботи (підготовка навчальних матеріалів для навчального процесу, підготовка рефератів, проектів, курсових та дипломних робіт, виконання та оформлення результатів науково-дослідних та науково-методичних робіт);

– використання послуг мережі Інтернет (електронна пошта, пошук інформації в мережі Інтернет, спілкування в реальному часі, участь у телеконференціях тощо);

– вільного спілкування студентів між собою та з викладачем під час навчання.

Безумовно, використання ІКТ, особливо Інтернет-технологій, пов'язане з організацією інформаційної комунікації у соціокультурному середовищі, що сприяє розвитку комунікативних якостей та формуванню морально-вольових якостей студентів, ціннісного ставлення до суб'єктів комунікації та одержаної інформації.

Як зазначає І. Старовікова, комунікативні якості особистості, що належать до взаємодії в системі «людина–комп'ютер», охоплюють уміння адекватно сприймати й оцінювати думку інших, представляти інформацію у такій формі, котра сприяє продуктивній дискусії, знаходити спільні рішення за схемою «теза–антитеза–синтез», складати конструктивні програми для досягнення спільних цілей [6, с. 3].

Варто враховувати, що діяльність особистості в інформаційному середовищі базується на комунікативній концепції функціонування інформаційного простору, в якій його розглядають передусім як засіб здійснення соціокультурних функцій. Під час комунікативної взаємодії у соціокультурному середовищі реалізують функції інформаційної культури майбутніх учителів історії (виховна, адаптаційна, комунікаційна), унаслідок чого студент сприймає зафіксовані у професійній субкультурі цінності, традиції, норми інформаційної діяльності і комунікації.

З метою аксіологічного становлення особистості важливо уникати нав'язування цінностей та зважати на те, що одним із механізмів їхнього формування є наслідування. Головними особами, що демонструють цінності освіти і людських відносин, є науково-педагогічні кадри, внутрішній світ яких,

професійна культура просякнута ціннісним духом і є зразками діяльності у професійній сфері. Тому викладачі у власній поведінці мають керуватися тими цінностями, які бажають сформувати у студентів. Отже, умовами ефективного формування цінностей майбутніх учителів є розвинена інформаційна культура, насичення педагогічними цінностями інформаційного простору, знання і дієвість норм, правил користування інформаційними технологіями, особливо мережею Інтернет. Як зазначають науковці, викладач повинен першим оволодіти простором Інтернет і зробити його етично безпечним для студентів (розробити конкретні посилання на корисні та безпечні сайти).

Вважаємо, що необхідними умовами формування інформаційної культури майбутніх учителів під час комунікативної взаємодії є стимулювання інформаційної і комунікативної активності студентів, ознайомлення їх з нормами інформаційної етики, змістом інтелектуальної власності, правилами інформаційної безпеки. При цьому важливо пам'ятати, що становлення ціннісних орієнтацій спирається на свободу особистості у виборі цінностей, простору для їх самоформування.

Отже, важливим компонентом інформаційної культури майбутнього вчителя історії є цінності, які забезпечують використання знань і вмінь на благо особистості, країни і світу. Найсуттєвіше впливають на формування цінностей інформаційної культури майбутніх учителів історії такі *фактори*: соціокультурне середовище ВНЗ та професійна й молодіжна субкультура, насичені цінностями, нормами й традиціями інформаційної культури; стан технічного забезпечення освітнього процесу; рівень професійної підготовки науково-педагогічних працівників; відповідність змісту фахових, психолого-педагогічних та загальноосвітніх курсів, а також програм з виробничої практики меті й завданням формування цінностей інформаційної культури. *Умовами ефективного формування досліджуваного утворення є:* інформатизація навчально-виховного та соціокультурного середовища у ВНЗ; активне запровадження ІКТ у практику професійної підготовки та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів історії; організація інформаційної комунікації у соціокультурному середовищі на засадах цінностей інформаційної культури; організація спеціальної підготовки науково-педагогічних кадрів для управління процесом формування інформаційної культури майбутніх учителів історії.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у розробленні методики діагностики сформованості цінностей інформаційної культури.

Література

1. Болілій В. О. Вікі-КДПУ. Довідник користувача: Навчальний посібник / В. О. Болілій, В. В. Копотій, Л. В. Іванова. – Кіровоград: ПБВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – 28 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.

3. *Исаев И. Ф.* Профессионально педагогическая культура преподавателя высшей школы: воспитательный аспект / И. Ф. Исаев. – Москва-Белгород: Везелица, 1992. – 102 с.
4. *Профессиональная* деятельность молодого учителя: Социально-педагогический аспект / Под ред. С. Г. Вершловского, Л. Н. Лесохиной. – М.: Педагогика, 1982. – 144 с.
5. *Проценко Т.* Формування інформаційної культури користувачів / Т. Проценко // Вісник Книжкової палати. – 2014. – №3. – С. 34–38.
6. *Старовикова И. В.* Компоненты информационной культуры личности [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.biysk.asu.ru/jurnal/№4–5.2000/aktual-problem/starovikova (дата звернення 24.12.2016). – Назва з екрана.

Анонси

Тетяна БАБЕНКО

Розвиток ціннісного компонента інформаційної культури майбутніх учителів історії

У статті виокремлено провідні цінності, притаманні інформаційній культурі майбутніх учителів історії та показники їх сформованості; виявлено рівень формування цінностей інформаційної культури майбутніх учителів історії в умовах традиційної системи професійної освіти; обґрунтовано умови та фактори формування цінностей інформаційної культури під час їх професійної підготовки.

Ключові слова: інформаційна культура, цінності, професійна підготовка, умови та фактори формування цінностей інформаційної культури, інформаційна комунікація, соціокультурне середовище.

Татьяна БАБЕНКО

Развитие ценностного компонента информационной культуры будущих учителей истории

В статье выделены ведущие ценности, присущие информационной культуре будущих учителей истории и показатели их сформированности; оценен уровень формирования ценностей информационной культуры будущих учителей истории в условиях традиционной системы профессионального образования; обоснованы условия и факторы формирования ценностей информационной культуры в процессе их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: информационная культура, ценности, профессиональная подготовка, условия и факторы формирования ценностей информационной культуры, информационная коммуникация, социокультурная среда.

Tetyana BABENKO

Development of informational culture values component of a would-be teacher of history

The article highlights the major values particular for the informational culture of would-be teachers of history and index of their master skills. Defined the level of formation of values informational culture of a would-be teacher in forms of the traditional system of professional education. Clarified conditions and factors of formation of information cultural values in the process of professional education of would-be.

Keywords: informational culture, values, professional education, conditions and factors of formation of informational cultural values, informational communication, socio-cultural environment.

